

A hazai bányászvilág neves halottai a Nemzeti Örökség Intézete Fiumei úti sírkertjében

II. A 20–30. parcella adattára

OLÁH RÓBERT

2020-ban a *Bányászattörténeti Közlemények* 31–32. számában bemutattam a *Fiume úti sírkert* bal és jobb oldali fali sírboltjaiban és az első húsz parcellában végső nyugalomra helyezett neves szakembereket, akik a bányászat vagy a rokon szakmák jeles képviselői voltak (Oláh, 2020). A tanulmány megjelenése óta számos megkeresést kaptam, hogy mutassam be a teljes sírkertet, illetve több sétát is vezettem, melyek során e neves személyiségekről közösen emlékeztünk meg. Azóta a koronavírus-járvány és a jelenlegi háborús helyzet megnehezítette a kutatást, de sikerült folytatni és e hasábokon közreadni a megkezdett munkát. Remélem, hogy sokan fogják érdeklődéssel és haszonnal forgatni ezen írásomat is.

A 2018-as eredeti céljaim bővültek, mert nem csak a bányászathoz közvetlenül kapcsolódó személyekről kívánok rövid életrajzokat és fellelhető sírköveikről fotókat közölni, hanem kitágítva a kört, a földtudományok hazai nagyjairól is, akiknek így vagy úgy közük volt a bányászathoz és a rokon tevékenységekhez. Teszem ezt abban a reményben, hogy munkám nyomán minél többen felkeresik a temetőt, emlékezve jeles elődeinkre, és egy-egy szál virágot helyeznek el vagy mécseszt gyújtanak a síremléküknél.

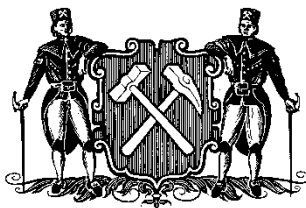
Ha a körülmények engedik, a kutatást tovább folytatom, s talán sikerül majd újabb szakemberek emlékét kiemelni a feledés homályából.

Feltétlenül ki kell emelnem, hogy a 2018-ban megjelent adattár (Tóth, 2018) felhasználása nélkülözhetetlen volt számomra. Az ebből kigyűjtött információkat felhasználva kezdtem meg a sírkertben fellelhető, érdeklődési körünkbe tartozó sírok felkutatását, majd a szakirodalmi hivatkozások összegyűjtését. A sírkert nagyságát jól jelzi, hogy közel hatezer elhunyt adatait néztem át többször is tételesen a több mint 300 ezer személy nyughelyéül szolgáló történelmi sírkertben. Ahol az elhunyt foglalkozásai között megtalálható volt a bányászat vagy valamelyik foglalkozás, úgy azokat mutatom be a jelen tanulmányomban.

A világörökségi címre nagy reményekkel pályázó sírkert felmérése során összegyűjtött adataimmal szeretném az érdeklődők, a kutatók és a szakma figyelmét is felhívni az itt közölt információk bővítésére, azokat további elmélyült kutatásokban folytatni. Bízom benne, hogy a téma iránt fogékony olvasók ezúttal is kedvezően fogadják munkámat, és útra kelve személyesen is felkeresik majd a sokszor egyedi műalkotásként is számon tartott síremlékeket, kifejezve az utókor háláját az elhunytak úttörő munkássága előtt.

Tanulmányom első részében (Oláh, 2020) és ezúttal is 14 személy életútját mutattam, illetve mutatom be az életükre és munkásságukra vonatkozó legfontosabb adatok, arcképük, valamint síremlékük fényképének közzétételével. Remélem, hogy sok hasznos és érdekes információt sikerült összegyűjtenem és az olvasók elé tárnom.

Déchy Mór

a hegycsúcsok magyar hódítója
(1851. november 4. – 1917. február 8.)

A kiváló kutató, *Marosdécsei Déchy Mór* (1875-ig *Deutsch Mór*, a marosdécsei nemesi előnevet 1910-től használta) élete igen kalandos volt. Nem mondható ugyan „igazi” bányásznak, ennek ellenére méltó arra, hogy e hasábkon szerepeljen, hiszen élete és munkássága nagyrészt a földtudományokhoz és azok mind jobb megismeréséhez kötődik. Nem sok jelesebb utazót és felfedezőt tartunk számon hazánk nagyjai között, akik hozzá hasonló eredményeket mondhattak magukénak.

A *Pesten* született ifjú *Mór* édesapja vasúttervező mérnök volt a nagy építkezések hőskorában. Ez biztos alapot adott mind anyagi, mind szellemi vonatkozásban, hogy a család időt és költséget nem kímélve taníttassa a fiát. Édesapja a nyelvek tanulására ösztönözte. A temesvári és a fővárosi piarista gimnázium után Pesten és Bécsben előbb jogot, majd geológiát és földrajzot hallgatott. 1872-ben, mindössze 21 évesen részt vett a *Magyar Földrajzi Társaság* megalapításában, amelynek később, 1905-től alelnöke, majd tiszteletbeli elnöke lett. Számos szakmai eredménye mellett a „hegyek szerelmeseként” tarthatjuk számon, ugyanis mint kitűnő alpinista, bejárta a *Pireneusok*, az *Alpok*, a *Kárpátok*, a *Kaukázus* és a *Himalája* számos vidékét. *Marokkótól* és *Norvégiától Boszniaig*, a *Spitzbergáktól Indiáig* kutatta a hegyek világát. Utazásairól számos tanulmányban és könyvben számolt be, melyek a magyar földrajzi és hegymászó-irodalom legértékesebb művei közé tartoznak.

Déchy 1874-ben elsőként mászta meg a *Tátra-csúcsot*, amelynek egyik ormát róla nevezték el *Déchy-csúcsnak* vagy *Déchy-csorbának*. 1877-ben már a *Himalájába* vezetett expedíciót, 1884-ben a *Kaukázusban* járt, ahol ő volt az első magyar, aki 5000 méter fölé jutott (1884. augusztus 23-án az *Elbrusz* nyugati csúcsán 5642 méter magasságba), amelyre így gondolt vissza: „...ennek a csúcsnak a meghódítása volt legforróbb vágyam. [...] Hazám színeit ott lobogtatta a szél a Kaukázus legmagasabb ormán.” (Déchy, 1907, p. 79).

Kutatásainak központjában a Kaukázus állt, amelyről fő műve, a *Kaukázus* 1907-ben jelent meg. *Kutatásaim és élményeim a kaukázusi havasokban* című kötetében a következőket írta: „Évekig tartó fáradtságos és küzdelmes utazásokról szól ez a munka. Kétszeres erőt, kitartást és időt igényel a kutatás a nehezen járható magas hegységeken. [...] Javakat, egészséget és munkát örömmel áldoztam a magam elé tűzött feladatra s jóllehet ezt a munkát, mivel önkéntes vállalkozás volt, nálunk talán kevésbé becsülik: elégtételt leltem magában feladatom megoldásában, jutalmat abban a tudatban, hogy magyar tudósokkal szövetkezve vehettem részt a művelt nemzeteknek abban a nemes versengésében, amit a Föld ismeretlen tájainak megismeréséért folytatnak s a Kaukázus havasi öveinek feltárásában része lesz mindenkoron a magyar tudományos kutatásnak is.” (Déchy, 1907, p. VIII).

Érdemei közé soroljuk, hogy a *Kaukázus* első, igen pontos, 1 : 400 000 méretarányú topográfiai térképét is ő készítette el (Kubassek, 1984). Szintén az ő személyében tisztelhetjük azon honfitársunkat, aki elsőként jutott fel az *Alpokban* a *Mont Blanc* (4809 méter) és a *Matterhorn* (4478 méter) csúcsára. 1909-ben a *Magyar Tudományos Akadémia* kiemelkedő eredményei elismeréseként tagjai közé választotta. A *Földrajzi Közleményekben* Lasz Samu (1859–1930) geográfus *Déchy*ről írt nekrológiájában így fogalmazott: „Európa földrajzi társaságai szinte versenyre keltek Déchyért. A londoni *Royal Geographical Society* tiszteleti tagjává választotta, de ugyancsak levelező vagy tiszteleti tagjukká választották őt Párizs, Berlin, Szentpétervár, Bécs, Róma, Brüsszel, Amsterdam és Madrid földrajzi társulatai.” (Lasz, 1917, pp. 6–7). Ér-

dekességgént megemlítendő, hogy *Lasz Samu* tévesen 1847-et adta meg *Déchy* születési évül, amely valójában 1851 volt.

Schafarzik Ferenc 1922-ben összegyűjtötte *Déchy* nyomtatásban megjelent munkáit. A lista 68 tételt tartalmaz, ebből 22 magyar, 30 német, 8 francia, 7 angol és 1 olasz nyelvű írás. Kevéssé ismert tény, hogy *Déchy* a fényképezés iránt nagyfokú érdeklődést mutatott, emellett jelentős ásvány- és kőzetgyűjteménye is volt, melynek darabjait maga gyűjtötte az útjai során. A kollekciót a *Magyar Nemzeti Múzeumnak* és a *Magyar Királyi Földtani Intézetnek* adományozta. Értékes szakkönyvtára a *Debreceni Egyetem*re került, ami megalapozta az ottani földrajzi könyvtárat. Élete alkonyán szívbetegségében második felesége, egy berlini tanítónő ápolta.

Az elkerülhetetlen vég szülőhelyén, *Budapest*en érte 1917-ben. *Thirring Gusztáv* (1861–1941) földrajztudós visszaemlékezésében érdekes, *Déchy* szerénységére jellemző információt adott közre, amely szerint az alpinista „*Halálának hírére – saját óhajára – csak a temetést követő napon tették közzé, úgy, hogy Déchy Mór tisztelőinek és barátainak kísérete nélkül tette meg utolsó útját a kerepesi úti temetőbe.*” (Thirring, 1924, p. 4). Ezért csak szűk családi körben vettek tőle végső búcsút. Emléke velünk él, ugyanis *Érden*, a *Magyar Földrajzi Múzeum* szoborparkjában a tíz legnevesebb magyar földrajztudós között találhatjuk a mellszobrát; emellett *Temesváron*, egykori iskolájában emléktáblával tisztelték meg a hajdani diákjukat, a későbbi nagynevű geográfust.

Déchy Mór sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkert*ben található a 20-as parcella 4-es sor 38-as jelzeténél. Egyszerű, mégis egyedi sírköve kitűnik a többi közül, mint ahogy *Déchy* alakja, személyisége is kiemelkedett a dualizmus korában, aki a számtalan kutatóútjával közvetve segítette a kőzetek világának, így a bányászatnak a megismerését is.

Hevesy Lajos

bánya- és kohómű elnök-igazgató, akinek fia Nobel-díjas lett
(1853. október 16. – 1920. augusztus 13.)

*Hevesy Lajos*ról igen kevés adat áll rendelkezésünkre, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy arcképet sajnos nem találtam róla. A kutatást nehezíti, hogy születési éve több helyen tévesen 1851-nek van megadva, továbbá a pontos dátum csak a sírkövről ismerhető meg. Ezeken felül a családnév változása, illetve a századfordulón és a két világháború között a családtagok nagy részének kivándorlása volt a jellemző, így róla teljes életrajzot megírni szinte lehetetlen.

A Hevesy család igen kiterjedt, jó kapcsolatokkal rendelkező vagyonos zsidó família volt a XIX. században. Akkor még a *Bischitz* vagy *Bisicz* vezetéknevet használták. *Hevesy Lajos* édesapja, *Bischitz Dávid* (1811–1897) 1848–1849-ben nemzetőr volt, majd a szabadságharc után kereskedőként dolgozott és a birtokain gazdálkodott (Nagy, 1897). Második feleségével, *Fischer Johannával* (1827–1898) 1852-ben kötött házassága 45 évig tartott, míg-

nem a halál elválasztotta őket egymástól. Ez idő alatt 8 gyermekük született, köztük elsőként Lajos 1853-ban.

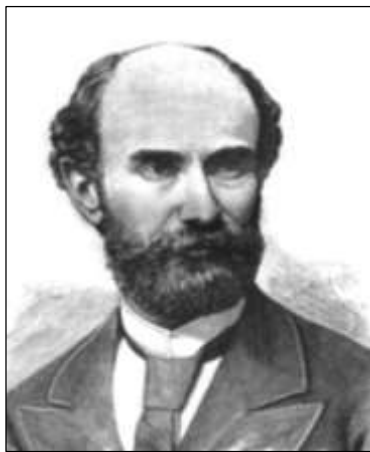
A tehetős család megengedhette magának, hogy gyermekeiket kitűnő nevelésben és oktatásban részesíthessék. Így lett az elsőszülött gyermekből később a *Felsőmagyarországi Bánya- és Kohómű Rt.* vezérigazgatója. Vagyonát felvidéki bányák nyitásától és azok üzemeltetéséből szerezte. A család jövedelme a trianoni döntést követően erősen megcsappant, ugyanis 13 bányájuk mindegyike határon túli volt (Varga, 2019). Felesége *báró tornyai Schosberger Eugénia (Jenny)* (1857–1931) volt. Házasságukból 8 gyermek született, közöttük *György* (1885–1966) nevű fiuk, aki vegyész lett, és később, 1943-ban Nobel-díjat kapott.

Hevesy Lajos 1895. június 9-én magyar nemességet szerzett, majd nemesi előnévénék megtartása mellett 1904. április 13-án először *Hevesy-Bischitzre*, majd az uralkodó 1906. december 25-i engedélyével a *Bischitz* elhagyásával *Hevesyre* változtatta a nevét (Kempelen, 1915), végül a *hevesi Hevesy* névváltozatnál kötöttek ki. Az egyik fia, *Hevesy Pál* (1883–1988) így emlékezett meg erről: „*Kívánságunk volt, hogy ily módon a nemzet asszimilációs mozgalmában részt vegyünk és hazafias érzésünknek kifejezést adjunk. Ami engem illet, én, minden szerénységem dacára, mindig magyar nemesnek éreztem magam, és igyekeztem ennek szellemében cselekedni és kötelességemet teljesíteni. 'Noblesse oblige' mondják igen helyesen a franciák, és a nemesség ma tényleg csak kötelezettségekkel jár, hiszen előjogai az én időmben már nem voltak. Elite azonban mindig képződni fog, minden időben és mindenféle uralom alatt. Ezt megakadályozni sem nem lehet, sem nem kívánatos.*” (Varga, 2019, pp. 56–57).

Hevesy Lajos sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található. Korábban a 26-os parcella 1-es sor 33-as jelzetet kapta, amely ma már a 26/4-es sorszámot viseli. A félkör alakú falazat előtt, a dór oszlopokon nyugvó, HEVESY családnevet viselő síremlék mutatja, hogy Hevesy Lajos mellett felesége is itt nyugszik, míg két fiuk, a fentebb említett *Pál*, a híres diplomata és *György*, a kutató vegyész szintén a sírkertben nyugszanak egy másik, az akadémiai parcellában.

Chorin Ferenc

köszénbánya igazgató és főrendiházi tag
(1842. május 11. – 1925. január 20.)

Chorin Ferenc Aradon született tehetős zsidó családban. Apai nagyapja, *Chorin Áron* (1766–1844) híres főrabbi volt. Az ifjú *Ferenc* jogi oklevele megszerzéséért tanulmányait részben külföldön végezte, majd ezt követően szülővárosában telepedett le és kezdte meg ügyvédi praxisát. Emellett a kor ellenzékének egyik napilapját, az *Alföld* című újság szerkesztését vállalva 1867-ben országgyűlési képviselővé választották. A parlamenti munká-

ban főleg az igazságügyi kérdések foglalkoztatták. Életének ebben a szakaszában több párt tagja és eltérő nézetek híve volt, végül 1899-ben szakított pártjával, és a *Széll-kormány* munkáját támogatta. Ezt követően, 1903-ban a főrendiház örökös tagjának nevezték ki. Ekkora már a katolikus hitre tért.

Egyes források szerint a *Salgótarjáni Köszénbánya Rt.* alapítója és haláláig annak igazgatója volt. *Fenyő* (1925) művéből ismerjük, hogy Chorin 1880-ban a Salgótarjáni Köszénbánya Rt. ügyvitelének felülvizsgálására és átszervezési tervének elkészítésére kapott megbízást. 1881-ben tagja lett az igazgatóságnak, 1889-től alelnök, 1891-től mint elnök munkálkodott. Eközben 1902-ben társalapítója volt a *Gyáriparosok Ország Szövetségének* is, amely munkát halála után fia, *ifjabb Chorin Ferenc* (1879–1964) vitte tovább, aki a *Horthy-korszak* egyik legbefolyásosabb üzletemberévé vált.

Az ügyvéd, jogász, bányaigazgató és a *Magyar Nemzeti Bank* főtanácsosa az első világháború előtt szorgalmazta a balkáni ex-

panziót (Kenyeres, 1967). A számunkra itt releváns érdemeiért *Dorogon és Bátorterenyén (Kisterenye)* található *Chorin-telep* bányász kertvárosok viselik a nevét az említett településekért végzett munkássága elismeréseként. Hosszas betegség után hunyt el, földi maradványait a *Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.* egykori székházában (Budapest, V. kerület, Nagykorona utca 28.) szentelték fel, míg lelki üdvéért 1925. január 23-án a *Szent István Bazilikában* engesztelő szentmiseáldozatot mutattak be.

Chorin Ferenc sírja ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található a 26/1-es parcella 1–14-es jelzeténél. A *Horvay János* (1873–1944) szobrászművész által 1923-ban készített családi síremlék alatt vele együtt nyugszik felesége, *Chorin Ferencné* született *Russ Amália* (1859–1921); fiuk, *Chorin Ferenc* (1879–1964); annak felesége, *Chorin Ferencné* született *Csepeli Weiss Daisy* (1895–1988); valamint fiuk, ifjabb *Chorin Ferenc* (1928–1953).

Mauritz Béla

a mindig elegáns, majd kirekesztett iskolateremtő
petrográfus

(1881. május 3. – 1971. február 15.)

Mauritz Béla a hazai közettan egyik úttörője volt. A kassai születésű fiatalember egyetemi tanulmányait a fővárosban folytatta, majd azt elvégezve ugyanitt 1902 és 1905 között a *Budapesti Tudományegyetem Ásvány- és Kőzettani Tanszékén* kezdett dolgozni *Krenner József* (1839–1920) méltán híres mineralógus vezetésével, aki az ifjút nagyban segítette a természetrajz-vegytan szakos tanári oklevél megszerzésében. Ezt követően *Semsey-ösztöndíjasként*

Európa neves iskoláiban, így *Heidelbergben*, *Lipcésben*, *Drezdában* és *Bécsben* képezhette tovább magát (Bodó – Vígh, 2002). 1910-ben tért haza, majd gyorsan haladt előre a tudományos ranglétrán, ugyanis 1913-tól helyettes tanárnak nevezték ki alma materében. Eközben a *Királyi József Műegyetemen* a közettan, majd az érteleptan magántanáraként habilitált.

Élete meglehetősen változatos volt, miközben szakmai téren egyre magasabbra jutott. Az első világháború kirobbanásakor rendkívüli nyilvános tanárnak nevezték ki, majd 1915-től egészen 1949-ig rendes tanári címet viselt, és vezette az egyetem *Ásvány- és Kőzettani Intézetét*. Egyetemi pályafutása alatt dékáni, rektori és prorektori kinevezéseket is kapott. Utóbbi titulusa révén 1944-ben szabotálta az egyetem *Németországba* költöztetését, ezzel szembe menve a nyilasok akaratával. Érdekes módon tagja volt annak az akadémiai bizottságnak, amely a *Szálasiékkal* szimpatizáló *Orsós Ferenc* (1879–1962) patológusnak ítélte az *Akadémia*

1944. évi nagyjutalmát. Valószínűleg ebben a kérdésben nem lehetett más választása *Mauritznak*, de emiatt 1946-ban a *Népbíró-ság* vád alá helyezte. Ellene hozták fel azt is, hogy korábban *Lambrecht Kálmán* (1889–1936) paleontológus egyetemi tanári kinevezését megakadályozta, mondván, hogy *Lambrecht* szerepet vállalt a *Tanácsköztársaság* alatt. Végül figyelmeztetéssel zárult a per, majd 1949-ben nyugdíjazás ürügyén eltávolították tanszéke éléről.

Ezt követően a *Magyar Állami Földtani Intézetben* közet-tani és bányageológiai osztály-vezetőként, majd a *Magyar Természettudományi Múzeum* munkatársaként tevékenykedett, miközben 1957-ben elnyerte a *földtudományok doktora* címet. Utolsó munkahelyével kapcsolatban *Noskené Fazekas* (1989) ezt írta: „A csendes, a tudományos közélet nyüzsgésétől távoli munkahelyen el lehetett „rejtetni” *Mauritzot*, aki felé a hatalom még ekkor is csak lassan engedett.”. *Noskené* (1981, p. 5) egy másik írásában is megidézte

Mauritz szellemét: „*Szakmaszeretete előrehaladott korával sem csökkent. Túl a nyolcvanon, naponta bejárt az Ásványtár Nemzeti Múzeum-i helyiségeibe külső Thököly úti lakásáról. Mindenkor pedáns külseje még feltűnőbbé tette tiszteletet parancsoló személyét. Ugyanakkor a Tár fiatal munkatársainak nyújtott segítsége, alázatos tudányszeretetre vallott.*”. *Patkó* (2014, p. 80) így emlékezett az idős *Mauritzra*: „*Magánbeszélgetései során ő pedig azzal vigasztalta magát, hogy a kommunista hatalom 1919-ben is véget ért, majd elmúlik ez is.*”.

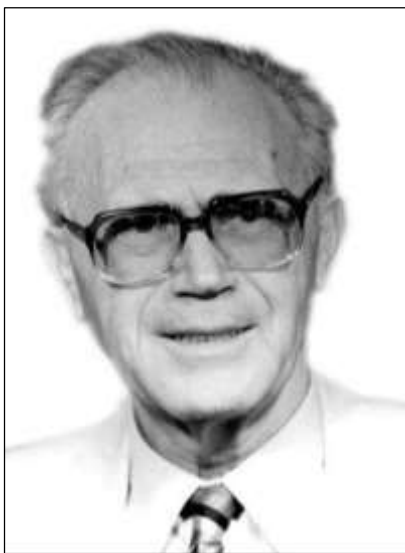
A kiváló mineralógus és petrográfus pályája kezdetén a kristályok formáival foglalkozott, majd egyre jobban a mélységi kőze-

tek vizsgálata felé fordult. 1963-ban az *Akadémia* levelező, 1923-ban rendes, majd 1942-ben tiszteleti tagjává választotta. Írásai a mai napig alapműnek számítanak. 1971-ben bekövetkezett halála óriási űrt hagyott az általa művelt szakterületen. Tudományos hagyatékát a *Magyar Természettudományi Múzeumra* bízta.

Mauritz Béla első sírhelye 1992-ig a *Rákoskeresztúri temető* 100. parcellájában volt, amikor is unokaöccse kérésére hamvait áthelyezték a *Fiumei úti temető* akadémiai 27-es parcellájába. Sírja az 1–5-ös jelzeténél található. Az *Andreetti-műhelyből* származó sírkő szerint vele együtt nyugszik édesapja, *Mauritz Rezső* (1839–1902), édesanyja, *Heinrich Amália* (1846–1935); valamint felesége, *Baksa Teréz* (1887–1967). Gyermekai, *Margit* és *Miklós* külföldre kerültek (Sztrókay, 1971).

Pécsi Márton

a lösztipológus, aki szerkesztette a nemzeti atlaszt is
(1923. december 29. – 2003. január 23.)

Pécsi Márton a hazai földrajztudomány egyik legnagyobb alakja volt. Munkássága révén jobban megismerehettük a *Duna völgyének* fejlődését, illetve a lösz kialakulását. Szakmai tevékenysége a bányászathoz közvetlenül is kapcsolódott, mint az egyik fontos társ- és segédtudományág művelője.

1923. december 29-én született *Budafokon*, majd középiskolai évei után a *Pázmány Péter Tudományegyetem* hallgatója lett. Itt *Cholnoky Jenő* (1870–1950), *Men-*

döl Tibor (1905–1966), Bulla Béla (1906–1962), Kéz Andor (1891–1968) és Láng Sándor (1913–1982) neves földrajztudósok tanítványa volt (Marosi, 2003). Az egyetem elvégzése után általános, majd középiskolában tanított földrajz és történelem tantárgyakat. 1949-től alma materében, a későbbi *Eötvös Loránd Tudományegyetemen* folytatta pályafutását, míg ezzel párhuzamosan, 1956 előtt a *Felsőoktatási Minisztérium* főelőadója is volt egyben.

1952-ben felívelő tudományos karrierje új mérföldköveként a *Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatócsoportjának* tudományos munkatársa lett. Ez az életszakasza a három helyszínen: az egyetemen, a minisztériumban és az akadémián végzett tevékenysége miatt igencsak zsúfolt lehetett. A kutatóintézetnek részleg-, majd osztályvezetője, később igazgatója (1954–1990) is lett. Mindeközben az ELTE docense, majd címzetes egyetemi tanára volt. Vendégoktatóként működött többek között a *Budapesti Műszaki Egyetemen* és a miskolci *Nehézipari Műszaki Egyetemen* is. 1990-ben vonult nyugdíjba, de kutatásait tovább folytatta az akadémiai kutatóintézetben.

Kutatásai során behatóan tanulmányozta a geomorfológia és a paleográfia, azaz a felszínalakok és ősföldrajz hazai vonatkozásait, a Duna-völgy negyedidőszaki fejlődését, a talajképződést és a földfelszíni eróziót. Morfológiai eredményeivel tisztázta a hazai tektonikus mozgások kérdéseit és feltárta a periglaciális, azaz az eljegesedés időszakának formakincsét. Kózzetani szempontból is osztályozta a lösztípusokat. 1982 és 1990 között irányította a *Magyarország nemzeti atlasza* szerkesztőbizottságát. A *Nemzetközi Negyedkor-*

kutató Unió (INQUA) északi féltekére vonatkozó paleográfiai atlaszának szerkesztését is ő irányította (Kis, 2004).

Több mint félezer publikációjából 350 idegen nyelven jelent meg, melyekkel segítette a kutatások nemzetközi kapcsolatrendszert is. 1965-ben az *Akadémia* levelező, majd 1976-ban rendes tagjává választotta. 1970 és 1985 között az *Akadémia X. Föld- és Bányászati Tudományok Osztályának* elnöki tisztét látta el. Több folyóirat szerkesztője, társaság tiszteletbeli tagja, illetve elnöke volt a gazdag életútja során, amelyet a teljesség igénye nélkül jól jeleznek elismerései is: *Humboldt-émlékérem* (1959), *Lóczy Lajos-érem* (1971), *Kőrösi Csoma Sándor-émlékérem* (1984), *Széchenyi-díj* (1990), valamint a *Szabó József-émlékérem* (2000) (Glatz, 2003b).

Pécsi Márton 2003. január 23-án hunyt el Cegléden. Sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertjében* található az akadémiai, azaz a 27-es parcella B–2-es jelzeténél. Vele együtt, egy helyen nyugszik felesége, *Pécsi Mártonné* (1927–2010) is.

Bárdossy György

a nemzetközileg elismert, de hazájában sokáig
kirekesztett bauxitkutató
(1925. november 17. – 2013. április 15.)

Bárdossy György Szombathelyen született nagy múltú családban. Vörös (2013, p. 215) így írt nekrológiájában: „*Nemesi származása és kötődése kettős, mondhatni polarizáló hatással volt sorsára, de a Gondviselésnek köszönhetően, éppen az ellentétes erők tették igazán magas ívűvé az életpályáját.*” 1943-ban Kőszegen érettségizett, majd a második világháborúban katonai szolgálatot teljesített, és szovjet hadifogságba esett. Ekkor már németül, franciául és angolul is beszélt, így Vörös (2013, p. 215) munkájából idézve „*Ő a több éves fogság alatt nem omlott össze, hanem megtanulta az „ellenséges birodalom” nyelvét.*” Hazatérése után a

Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatója lett, ahol 1951-ben geológus diplomát szerzett. Már a hallgatói évei alatt a bauxitok kutatása felé fordult, majd az oklevél megszerzését követően a *Magyar-Szovjet Bauxit Alumínium Rt.*-nél helyezkedett el. A ranglétrán haladva 1957-ben a *Magyar Állami Földtani Intézet*ben laborvezetőként, majd 1963 után az *Akadémia Geokémiai Laboratóriumában* dolgozott tovább. 1974-ben az *Aluterv-FKI Alumíniumipari Kutatóintézetében*, majd 1978 és 1985 között, nyugdíjba vonulásáig a *Hungalu* főgeológusaként tevékenykedett (Glatz, 2003a).

Nemzetközi szakmai kapcsolatait jól mutatja, hogy többször is meghívták franciaországi egyetemekre előadásokat tartani. 1966-ban a földtudományok kandidátusi, majd 1974-ben az akadémiai doktori értekezését is sikerrel védte meg. Végül 1991-ben az *Eötvös Loránd Tudományegyetemen* rendkívüli egyetemi tanárrá avatták, amelyre mindig is vágyott, hiszen a *Rákosi-* és a *Kádár-rendszerben* „osztályidegenként” kezelték. Az *Akadémia Földtani, Geokémiai és Ásványkőzettani*, valamint a *Hidrológiai Bizottságának* is tagja volt. 1993-ban a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező, majd 1998-ban rendes taggá választotta. Több szakmai társaságnak is elnöke, illetve tagja volt, amelyek közül kiemelendő, hogy 1978 és 1998 között a *Nemzetközi Alumínium-Bauxit Bizottság (ISCOBA)* alelnökeként tevékenykedett, s ugyanezt a tisztséget töltötte be a *Francia Geológiai Társaságban* is.

Kutatásainak középpontjában a bauxitok kitermelése, a bauxitképződés és a lemeztektonika kapcsolata, a radioaktív anyagok elhelyezésének problémái, valamint a paleoklimatológia, azaz az őszéghajlattal kapcsolatos kérdései álltak (Glatz, 2003a). Munkásságát több díjjal is elismerték, így többek között *Szabó József-éremmel* (1980), *Eötvös Loránd-díjjal* (1983), *Széchenyi-díjjal* (1997), valamint a

Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével (2006) tüntették ki.

Szerette volna a *Mindszenty Andreával* (1946–) közösen írt, *Az iharkúti bauxit-előfordulás* című kötetet kézbe venni, de sajnos ez az óhaja már nem teljesülhetett, mert 2013. április 15-én elhunyt a neves geológus és geokémikus, a hazai bauxitkutatás úttörője. Sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található az akadémiai, azaz a 27-es parcella B-35-ös jelzeténél. Vele együtt, egy helyen nyugszik

felesége, *Bárdossy Györgyné* született *Lieszkovszky Zsuzsanna* (1929–2022) is.

Pápay József

kőolaj- és földgázkutató, a széndioxiddal történő
kitermelés meghonosítója
(1939. június 29. – 2017. augusztus 22.)

Pápay József, vagy ahogyan néhol helytelenül olvasható, -i végződéssel *Pápai József* 1939-ben született a mai *Szlovákia* területén található *Fűr (Rúbaň)* településén. Általános és középiskolai tanulmányait befejezve a miskolci *Nehézipari Műszaki Egyetemen* tanult tovább, ahol 1962-ben szerzett olajmérnöki diplomát. Ugyanott 1968-ban doktori címet szerzett. Eközben 1962-től a nagylengyeli *Kőolajtermelő Vállalat*, majd 1966-ig a nagyalföldi *Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat* munkatársa volt. Ezután a

MOL Nyrt. jogelődjénél, az *Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt*nél (OKGT) kezdett dolgozni, ahol a *Laboratóriumi Főosztályon* a földalatti gáztárolók és olajtelepek művelési lehetőségeit kutatták (Glatz, 2003b). 1980-tól a *Magyar Szénhidrogénipari Kutatás-fejlesztő Intézet* főosztályvezetője, 1992-től pedig a MOL laboratóriumának vezetője volt.

Tudományos pályája is felfelé ívelt: 1984-ben elnyerte a műszaki tudományok doktora címet a szénhidrogén-bányászat céljára fűrt kutak hőmérsékletviszonyainak meghatározásával foglalkozó értekezésével. Szakmai előmenetelét jól jelzi, hogy 1992-ben a *Miskolci Egyetem* egyetemi tanárává nevezték ki, 1998-ban pedig az *MTA* előbb levelező, majd 2004-ben rendes tagjává választotta. Számos nemzetközi meghívásnak tett eleget, így oktatott többek között német és egyiptomi hallgatókat is.

Nevéhez fűződik többek között a hajdúszoboszlói gáztárolóból történő és az algyői vízkiszorításos termelés megszervezése, valamint a széndioxid hazai használata a kőolaj-kihozatal-növelő eljárásokban. Több mint 300 tudományos publikáció szerzője volt, nevét sok ország szakmai köreiben ismerték. 2003-ban megkapta az akadémiai *Nívódíjat*, 2005-ben a *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét*, valamint 2009-ben a *Széchenyi-díjat* is elismerésül a több évtizedes kimagasló kutatási tevékenységéért. 1965-ben nősült, egy lány- és egy fiúgyermek édesapja volt.

Pápay József 2017. augusztus 22-én hunyt el. Sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertjében* található az akadémiai, azaz a 27-es parcella C-25-ös jelzeténél. Vele együtt, egy helyen nyugszik felesége, *Molnár Kornélia* (1939–2021) is.

Fülöp József

a hazai földtan kiemelkedő alakja
(1927. január 20. – 1994. április 13.)

Fülöp József a Győr-Moson-Sopron vármegyében található Bük községben született. Édesapja asztalos volt. A kapuvári, majd a soproni iskolai évek után 1946-ban felvételt nyert a Pázmány Péter Tudományegyetem földrajz és közgazdaságtan szakára. 1952-ben szerzte meg a diplomát, de érdeklődése ekkor már a geológia felé fordult, és végül ezen a szakon fejezte be egyetemi tanulmányait. 1954-ig Vadász Elemér (1885-1970) ta-

nársegédjeként dolgozott. Innen a *Minisztertanács*hoz, majd 1956-ra az ipari osztályhoz került. Ezt követően a *Magyar Állami Földtani Intézet* igazgatóhelyettesi, majd a kandidátusi fokozat megszerzése után, 1958 és 1969 között az igazgatói feladatait látta el. Eközben sikeresen megvédte a föld- és ásványtudományok doktora címért benyújtott akadémiai értekezését. Rövid ideig, 1963–

1964-ben ideiglenesen vezette az *Eötvös Loránd Geofizikai Intézet* is, majd 1968 és 1984 között a *Központi Földtani Hivatal* elnöke volt. 1970-től haláláig oktatott, mint egyetemi tanár, 1984 és 1990 között az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* rektori tisztségét töltötte be.

Fő szakterülete a regionális földtan, a rétegtan és az üledékföldtan volt. Behatóan tanulmányozta a *Bakony*, a *Vértes* és a *Villányi-hegység* földtana mellett a mezozoós rétegek hazai viszonyait is. *Hámor* (1995a, p. 5) a következőket írta Fülöp szakmaszeretetről: „*A gerecsei kréta egész életében foglalkoztatta, és éppen a halála előtti napon fogadta nagy örömmel a berzsek-hegyi bánya robbantásai során előkerült, helyi munkatársa által begyűjtött, kivételesen gazdag kövületanyagot.*”

Az 1970-es évektől aktívan részt vett hazánk geológiai képződményeinek nemzetközi rétegtani szempontú térképezésében. Szorgalmazta a hazai bauxitbányászat fellendítését, valamint aktív részt vállalt az 1970-es években indult eocén-programban, amelynek fő célkitűzése a hazai energiaszektor bővítése volt. Ennek eredménye a bicskei hőerőművet kőszénrel ellátó oroslányi, nagyegyházi és dorogi bányauzemek megnyitása volt. Behatóan foglalkozott a bányászat és a nyersanyag-

kutatás múltjával is. Alapító főszerkesztője volt az *Acta Geologica Hungarica* című szakfolyóiratnak (Glatz, 2003a). Nekrológia munkásságának egy további jelentős eredményéről is megemléke-

zik: „Kevésbé reprezentatív, de annál nagyobb jelentőségű eredménye az ország területén 368 geológiai alapszelvény, vagy hivatkozási szelvény helyi, regionális, vagy országos jelentőségű védet-
té nyilvánítása.” (Hámor, 1995a, p. 6).

1967-ben az *Magyar Tudományos Akadémia* előbb levelező, majd 1976-ban rendes tagjává választotta. Ezt követően a tudós testület alelnöki tisztségét, illetve tudományos bizottsági elnöki feladatait is ellátta. Tagja volt a legrangosabb hazai szakmai társulatoknak, illetve több külföldi földtani társaságnak is. Számos kitüntetéssel mellett 1969-ben *Szabó József-éremmel*, 1981-ben *Hantken Miksa-emlékéremmel*, 1990-ben pedig *Pro Universitate-emlékéremmel* ismerték el a munkásságát.

Hazánk földtani bemutatása volt élete fő műve (Hámor, 1995b), amely torzó maradt, ugyanis „*Korai és váratlan halála miatt a nyolc kötetre tervezett mű első négy kötete jelenhetett csak meg, az utolsó néhány nappal a halála előtt. Szakmája iránti alázatát és tiszteletét, munka és életstílusát tükrözi a tragikus vég. Nagyon akarta, hogy barátai, munkatársai, kollégái minél előbb birtokba vehessék e művet, ennek személyes kézbesítése közben halt meg a Természettudományi Múzeumban.*” (Hámor, 1995a, p. 8).

Fülöp József 1994. április 13-án hunyt el. Sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertjében* található az akadémiai, azaz a 27-es parcella D–18-as jelzeténél.

Sóltz Vilmos

a feltaláló kohómérnök,
a Selmebányai Bányászati Akadémia vezetője
(1833. december 8. – 1901. október 12.)

Sóltz Vilmos neve több változatban is megtalálható a szakirodalomban, mint például: *Solcz*, *Sólcz*, *Scholz*, *Scholcz* vagy *Scholtz*. A mai Szlovákiában található *Svedlëren* született, majd alap- és középfokú tanulmányait *Eperjesen* és *Kassán* végezve 1854 és 1858 között a selmebányai *Bányászati Akadémia* hallgatója volt. Itt megismerhette a kor gyorsan fejlődő bányászati és kohászati

műveleteit (Molnár, 2004), amelyek érdeklődésének megfelelően kijelölték további életútját. A mérnöki oklevél megszerzését után 1858–1859-ben a fejeárpataki vasgyárban gyakornoki állást kapott, majd 1860-ban minisztériumi támogatással csehországi tanulmányúton vett részt. Visszatérését követően előbb Máramaros megyében, majd újra *Fejeárpatakon* dolgozott. 1864 és 1867 között *Kabolapojánán* kohómester, ezután újra visszatért *Fejeárpatakra*, ahol 1871-ig a kohóüzem vezetője volt. Később több vasgyárban, mint mérnök dolgozott. 1873-tól 1881-ig a tiszolci vasgyár vezetőjeként tevékenykedett. 1881-ben újabb előrelépés történt az életében, ugyanis alma materébe meghívták a *Vaskohászat és Vasgyártás Tanszékre*. Előbb helyettes, majd egy év múlva tanszékvezető lett (Kenyeres, 1982). Innen vonult nyugdíjba, de azt megelőzően, 1892 és 1896 között vezette az *Akadémiát*. Irányítása alatt jelentősen korszerűsödött a nagymúltú intézmény.

Szakmai és közéleti tevékenysége is kiemelkedő volt. 1891–1892-ben a selmeci *Bányászati és Kohászati Irodalompartoló Egyesület* elnöki tisztségét töltötte be. Ezt követően az 1892. június 27-én megalakult *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* (OMBKE) ügyvezető alelnöke lett. Munkássága során több találmányt (folyamatosan működő vízgázfejlesztő készülék, adagoló és gázfogó nagyolvasztókhöz) is kifejlesztett. Tiszteletére az OMBKE alapításának 75. évfordulóján, 1967-ben emlékérmét alapított *Sóltz* névvel fémjelezve (Molnár, 2004). Életútja során számos kohászati és bányászati tárgyú

könyvet és tanulmányt írt, amelyekkel jelentősen gazdagította a kiegészítés után fejlődésnek induló hazai szakirodalmat.

A magyar királyi főbányatanácsos nyugdíjas időszaka igen rövid volt, ugyanis a halál nyugalomba vonulásának évében elragadta. 1904. szeptember 25-én felállított síremléket *Damkó József* (1872–1955) és *Hikisch Rezső* (1876–1934) készítette. Felirata az alábbi: „*Legyen meg a te akaratom!*” (Máté evangéliuma 6, 10). Fedlapján a következő olvasható: „*Ügyvivő alelnöke emlékének tisztelői és barátai adakozásából emelte az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 2004*”. *Sóltz Vilmos* sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkert*ben található a 28-as parcella 8–21-es jelzeténél.

Hercz Zsigmond

bányatulajdonos és vállalat alapító, a tatabányai szénbányász-
szat megindítója

(1854. március 27. – 1903. június 21.)

Hercz Zsigmond Mezőcsáton született zsidó családban. Családnevét *Herz*, *Hertz* változatokban is megtaláljuk a szakirodalomban. A miskolci gimnáziumi évek után *Budapestre* került, ahol sikeresen elvégezte a kereskedelmi akadémiát. 1877-ben, mindösszesen 23 évesen gépgyárat alapított *Miskolcon*, bár érdeklődése inkább a szénbányászatra irányult. 1866-ban hozták létre a *Merczer Géza és Társai Center Királd Kőszénbányák Vállalatot*, amelynek egyik tulajdonosán *Hercz* volt. A vállalat alapítását a területen 1851-ben elindult kőszénbányászat indokolta. *Hercz* 1891. július 9-én megalapította a *Magyar Általános Kőszénbánya Rt.*-t, amelynek 1903-ig vezérigazgatója volt. A társaság életében mérőföldkőnek számított, hogy 1894. december 4-én *gróf Eszterházy Miklós Józseffel* (1839–1897) hitbizományi szerződést kötött mintegy 56 ezer holdnyi földterületre, amelyen szénkutatási és kitermelési jogot szerzett.

A társaságra épült későbbi vállalkozása, a *Hazai Üvegipari Rt.* is, amely mellett aktívan részt vállalt a *Borsod-Miskolci Gőzmalom*, valamint *Miskolc* és térsége fejlesztésében. Munkásságát az uralkodó nemesi cím adományozásával ismerte el, így 1892-től felvehette a *királdi* előnevet (Ujvári, 1929). Kőszénbánya-vállalkozása nemzetközi hírűvé vált, amikor *Tatabánya* és környéke széntelepeinek feltárási és hasznosítási jogát is megszerezte. A térség fejlődésének megalapozójává vált. A kezdeti fúrások kudarcba

fulladtak, mígnem Hercz „*beszédbe elegyedett egy parasztemberrel, aki elmondotta, hogy amikor dédapja kutat ásott Vadaskertben, akkor ott szenet talált.*”. A további fúrások nyomán sikerült a szénrétegek feltárása, ami új korszakot hozott az itt élők számára. Hercz munkássága révén *Tatabánya* 1900. szeptember 16-án került a helységnévtárba. Neve és munkássága örökre összeforrt a település történetével.

Hercz 1903-ban hunyt el. Korábbi síremléke a *Gerenday-műhelyben* készült 1905-ben, amelyre az alábbi feliratot vésték: „*Szeretettel áldják emlékedet hitvesed és gyermekeid.*” (Kározy, 1934). Ma a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található a sírja a 29-es parcella 2–1–21 jelzetnél jeltelen, azaz sírkő nélküli sírban nyugszik. Nyughelyének beazonosításához támpontot adhat, hogy előtte a 29/2–1–19 jelzetnél sírkövel *Iszlay József* (1840–1903), míg utána a 29/2–1–22 jelzetnél, szintén

jeltelenül *Márton Miksáné* született *Harmath Hedvig* (Hans, Harmat) (1884–1911), ezt követően pedig a 29/2–1–32 jelzetnél *Czobor Béla* (1852–1904) nyugszik.

Pethő Gyula

a fáradhatatlan titkár és szerkesztő, az őslénytan kutatója
(1848. szeptember 9. – 1902. október 13.)

Pethő vagy egyes forrásokban *Petrovics Gyula Miskolcon* született. Eredeti családnevét 1877-ben változtatta meg (Szinyei, 1905). Mindössze hatéves volt, amikor elveszítette édesanyját, ami indokot adott a család *Budapestre* költözésére, így a kisfiú a mis-

colci után pesti iskolákban folytatta alap- és középfokú tanulmányait. Később a budai műegyetemen három évig tanárjelölt volt természetrajz szakon. A *Magyar Királyi Természettudományi Társulat* 1869-től rohamos fejlődésnek indult, amikor is *Szily Kálmán* (1838–1924) *Pethő*t titkárségédek és a *Természettudományi Közlöny* segédszerkesztőjének hívta meg. 1871-től egészen 1880-ig a társulat másodtitkára volt, pont abban az időszakban, amikor a természettudományok, kö-

zöttük a bányászat eredményei is ugrásszerűen hozzájárultak a közművelődés fejlődéséhez. Így jellemezte ezt az időszakot *Schafarzik F.* (1903, p. 4) *Pethő* nekrológiájában: „*Olyan fürge mozgólódás támadt akkoriban, mely hasonlított hosszú tél után a napos, virágos mező tavaszi zsongásához.*”. E szavakkal pályatársa rámutatott *Pethő* szakmai teherbíráására is. Munkája mellett

harcolt a boszniai háborúban, majd több mint három évet töltött a müncheni egyetemen. A *Bajor Királyi Paleontológiai Múzeumban* érdeklődése az őslények kutatása felé fordult, amelynek eredményeként két fontos alapművet is kiadott (Szinnyei, 1905). Munkabírást jól mutatja, hogy mindezek mellett először *Kolozsvárott* 1879-ben tanári, majd 1881-ben *Münchenben* filozófiai doktori oklevelet szerzett. Szakmai karrierje felfelé ívelt, ugyanis hazatérését követően a *Magyar Királyi Földtani Intézetbe* hívták, ahol segédeológusként munkálkodott.

1882 és 1886 között a *Magyarhoni Földtani Társulat* első titkára volt. 1883-tól 1888-ig a *Földtani Közlönyt* is szerkesztette *Franzenau*, majd *Schafarzik* másodtitkárokkal. A társulat vagyoni helyzetét rendezte, ezért egymás után hatszor bízták meg a társulati ügyek intézésével.

Tudományos munkássága során elsősorban a felső-krétakori fauna kérdéseivel foglalkozott (Kenyeres, 1982). 1883-ban megházasodott. Felesége, *Koller Vilma* sajnos 1891-ben elhunyt. A tragédia kihatott *Pethő* egészségére is, a gazdag életutat bejáró geológus és paleontológus beteg lett, és már sohasem épült fel. Időszakos javulás ugyan tapasztalható volt nála, így az 1901-ben és az 1902-ben végzett geológiai felvételeken személyesen jelen volt. Egy alkalommal azon-

ban összeesett és három napig eszméletlenül feküdt egy vadászházban. 1902. október 11-én tért haza Budapestre, de 13-án újabb roham következtében ágyának esett, és még aznap elhunyt (Schafarzik, 1903). 1903. február 6-án kollégája, *Schafarzik Ferenc* (1854-1927) tartott felette gyászbeszédet.

Pethő Gyula sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti* sírkertben található a 29-es parcella 2-2-5-ös jelzeténél. Sírköve a *Jablonszky-műhelyből* származik.

Schmidt Sándor

a bányák kristályait ismertető, tartózkodó kutató
(1855. január 29. – 1904. május 16.)

Schmidt Sándor a „napfény városában”, *Szegeden* született, ahol az általános és a középiskolát is végezte. Az ifjú ezt követően előbb a budapesti Műegyetemre, majd *Strasbourgba* ment, ahol természettudományi doktori fokozatot szerzett. 1876-ban a *Magyar Nemzeti Múzeum Ásványtárában* helyezkedett el, ahol végig ment a hivatali ranglétrán: előbb segéd, majd 1882-től segédőr, végül 1893-ban őr, mai szóhasználattal osztályvezető lett. 1894. december

25-én a *Budapesti Műegyetem Ásvány- és Földtani Tanszékének* rendes tanárává léptették elő, nem minden előzmény nélkül: múzeumi éve alatt, 1885-ben magántanári, 1890-ben pedig rendkívüli tanári címet kapott az egyetemen (Szinyei, 1908).

Az ifjú mineralógus elsősorban az ásványtannal, azon belül is a kristálytannal foglalkozott. Schafarzik (1908, p. 3) így emlékezik vissza az ifjú Schmidtre: „Már tanulókorában ügyes rajzoló is volt, a minek később, midőn kristályformák rajzolásával foglalkozott, jó hasznát vette.”. Akkoriban ez a tudományterület a virágkorát élte, ami az intenzív bányászati kutatások során megismert gazdag ásvány-előfordulásoknak köszönhető. 1891-ben a *Magyar Tudományos Akadémia* levelező tagjává választották, emellett a *Magyarhoni Földtani Társulatnak* és a legrégebbi szegedi civil szerveződésnek, a *Dugonics Társaságnak* is tiszteleti tagja volt.

Munkái a *Műegyetemi Lapokban*, a *Természetrajzi Füzetekben*, a *Földtani Közlemben*, az *Orvos-természettudományi Értesítőben*, a *Mathematikai és Természettudományi Értesítőben*, valamint a *Budapesti Szemle* és a *Zeitschrift für Krystallographie* című lapok-

ban jelentek meg (Szinyeyi, 1908). Továbbá szerkesztője volt a *Földtani Közlönynek*, a *Földtani Értesítőnek* és a *Természetrajzi Füzeteknek* is. Szakirodalmi munkásságából kiemelkedik az 1890-ben megjelent *A drágakövek* című kétkötetes könyve (reprint kiadása 1991-ben látott napvilágot), illetve a jóval halála után, 1911-ben publikált *A kristálytan története* című műve (Kenyeres, 1982). Kutatásai során nagyban támaszkodott a bányász szakma kiváló-ságaira, illetve az általuk kezébe juttatott kristályokra.

A mindig tartózkodó kutató igen fiatalon hunyt *el Budapesten*. Sírja a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található a 29-es parcella 2–3–8-as jelzeténél. Sírköve az *Andreetti-műhelyből* származik. Ravatalánál tanártársa, *Rados Gusztáv* (1862–1942) tartott gyászbeszédet.

Böckh János

a gyakorlati geológia alkalmazója a bányászatban
és a hazai kőolajkutatás megindítója
(1840. október 20. – 1909. május 10.)

A *Pesten* született ifjú az elemi iskolát a *Pozsony vármegyében* található *Somorján*, a gimnáziumot *Pozsonyban* végezte. 1855-ben beiratkozott az ausztriai *Krems* mérnökkari iskolájába, de nem lépett katonai pályára. 1858-ban a selmecbányai *Bányászati és Erdészeti Akadémián* folytatta tanulmányait, ahol 1862-ben bányamérnöki oklevelet szerzett. Ezt követően előbb a stájerországi *Eisenerzben*, majd az alsó-ausztriai *Reisenauban* bányatisztként dolgozott (Szontagh, 1910). 1864 és 1866 között további geológiai tanulmányokat folytatott a bécsi egyetemen.

Ezt követően előbb a bécsi, majd a pesti *Pénzügyminisztérium*-ban helyezkedett el. 1868-ban a *Földművelés-, Ipar- és Kereskedelmiügyi Minisztérium*ban alapító tagja volt a *Magyar Királyi Földtani Osztálynak*. 1869-ben ebből jött létre hazánk első önálló kutatóintézete, a *Magyar Királyi Földtani Intézet*, ahol Böckh segédgeológusi állást kapott. Két év múlva osztály-, majd 1871-ben főgeológus lett. Földtani térképészeti munkát végzett a Dunántúlon, majd 1882-ben az intézet igazgatójává nevezték ki, mivel az addigi vezető, *Hantken Miksa* (1821–1893) egyetemi tanárrá lépett elő.

Igazgatóként továbbra is nagy súlyt helyezett a térképészeti munkára, aminek eredményeként a *Bakony* és a *Mecsek* feltérképezése is megvalósult. *Máramaros* és *Háromszék* szénhidrogén-előfordulásainak leírásával megindította a hazai kőolajkutatást is. Nevéhez fűződik az intézet bányaföldtani (1883), agrogeológiai (1891) és vízföldtani (1892) kutatásainak megindítása is. Élete fő művének tekinthető az intézet székházának létrehozása 1898–1899-ben. A *Lechner Ödön* (1845–1914) által tervezett és *Hauszmann Sándor* (1848–1906) kivitelezésében készült szecessziós épület méltó helyet biztosított a kutatók és az egyre gyarapodó gyűjtemény számára. A földtani kutatások eredményeit éves jelentésekben tette közzé. 1902-ben miniszteri tanácsossá nevezték ki. 1907-ben *nagysuri* előnévvel nemesi címet kapott (Szontagh, 1910).

1908-ban vonult nyugalomba. Fia, *Böckh Hugó* (1874–1931) szintén geológus lett és a selmecbányai akadémián az ásvány- és őslénytan tanára volt. Szakmaszeretétét és puritánságát a környezetére is „átragasztotta”: „*Mindezeknél csak hazája iránt való rajongó szeretete volt nagyobb s talán éppen ezzel lehet megmagyarázni azt az önfeláldozó munkát, melyet egész hivatalos működése alatt mindig teljesített. Sőt családja iránt való forró szeretete sem tudta hivatalos munkájának elvégzésében még megakasztani*

sem.” – olvashatjuk a *Böck János* életét és munkásságát méltató nekrológban (Pálfy, 1909, p. 656).

Tevékenységet az *Akadémia* 1876-ban levelező taggá választásával ismerte el. Szerzteágazó munkássága során többek között irányította a *Pécs* város vízellátására irányuló szénhidrogén-ku-

tatásokat is (Pálfy, 1909). A *Magyarhoni Földtani Társulat* titkára, alelnöke, majd elnöke lett, míg a *Magyar Földrajzi Társaság* tiszteleti tagsággal tüntette ki. Utazásai és szakmai meghívásai során bejárta egész Európát Párizstól a Krímig, a Pireneusoktól a Kaukázusig. A *Vaskoronarenddel* kitüntetett kutató 71 könyvvel és tanulmánnyal gazdagította a hazai földtani szakirodalmat. Számos fosszília őrzi a nevét.

A kiváló tudós sajnos nem sokáig élvezhette a nyugdíjas éveit. Szontagh (1910, pp. 8–9) így írt erről: „Nyugalmazását nem a pihenésre kérte, hanem azért, hogy minden más munkától szabadulva egyedül a tudományos bűvárkodásnak szentelhesse napjait. Másképen volt azonban ez a sors könyvében megírva. Böckh János 1909. év tavaszán, egy könnyebb természetű lábsebéet gyógykezelve otthon dolgoztatott; május hó 9-én a Balatoni Monográfia részére irt utolsó tanulmányának német fordítását javítgatta; 10-ikén reggel azonban csendesen, észrevétlenül szívszélhűdés következtében elhunyt, 69 éves korában.” Sírja ma a Nemzeti Örökség Intézetének kezelésében levő *Fiumei úti sírkert*ben található a 29-es parcella 3–1–36-os jelzeténél.

Kruspér István

a kiváló metrológus és geodéta, aki hazájának számos világhírű érdemet szerzett
(1818. január 25. – 1905. július 2.)

Varbói Kruspér István Miskolcon született. Itt végezte az elemi és a középiskolát. Ezután a *Késmárki Jogakadémiára* nyert felvételt, de tanulmányait nem fejezte be, ugyanis 1841 és 1844 között a bécsi *Műszaki Intézet* hallgatója volt (Szinyeyi, 1900). A diploma megszerzése után ugyanitt tanársegédi megbízást kapott földmérő szakon. 1847-ben *Bécsben* saját optikai, látszerészeti és finommechanikai üzletet nyitott, majd *Nyugat-Európa* felé vette az irányt. 1850-ben hazatért és a pesti *József Ipartanodában* – amely 1871-től a *Királyi József Műegyetem* nevet viselte – kezdett el oktatni, egészen 1867-ig. Előbb az elemi, majd a felsőbb osztályok

gyakorlati és elméleti tanára volt mennyiségtanból, mértanból és mechanikai technológiából. A kiegészítés után rendes tanárrá nevezték ki, és megbízták a *Geodéziai Tanszék* irányításával. Ezt a munkakört egészen 1894-es nyugdíjazásáig látta el. Eközben dékáni tisztséget is betöltött. 1878-ban megalapította a *Magyar Királyi Mértékhitelítő Bizottságot* (a mai *Országos Mérésügyi Hivatal* elődjét), és vezette azt 1894-ig.

Tanári munkája mellett főbb kutatási területei a metrológia, azaz a mérés-tudomány és a geodézia, vagyis a földfelszín-alaktan mérése voltak. Munkásságával nagyban hozzájárult a korszerű mérési módszerek bevezetéséhez a hazai bányászatban, illetve az ásványi nyersanyagok pontos feltáráshoz. Munkásságának kiemelkedő eredménye volt, hogy segítette a méterrendszer meghonosítását *Magyarországon*, amelyről az 1874. évi VIII. törvény-

cikk rendelkezett. Ennek köszönhetően hazánkban is megjelentek a decimális alapú hossz- (méter), terület- (négyzetméter, korabeli kifejezéssel négyszögméter), térfogat- (köbméter, liter), tömeg- (kilogramm) és teljesítménymértékek (lóerő). A nemzetközi elnevezések, így a *méter*, *kilogramm* stb. használata mellett foglalt állást. 1869-ben közreadta *Földmértan* című munkáját, amellyel elnyerte az *Akadémia* nagyjutalmát (Kenyeres, 1967). Több találmánya is volt. Az általa kifejlesztett dőlésszögmérő, azaz lejtmérő-műszert az 1878. évi *Párizsi Világkiállításon* ezüstéremmel díjazták; még az úgynevezett tömegkomparátor, a méter pontos meghatározását lehetővé tevő eszköz az 1885. évi *Antwerpeni Világkiállítás* aranyérmét is elnyerte. Geofizikai kutatásai mellett rendre

végezte hazánk földmérési munkálatait. 1858-ban az *Akadémia* levelező, majd 1870-ben rendes tagjává választotta (Szinyyei, 1900). Több társaság tagjaként, illetve nemzetközi kitüntetés birtokosaként haláláig szolgálta a hazáját. Felhívom a figyelmet arra, hogy az egyik megemlékezés (Csopey, 1906) *Kruspér* halálozási helyét tévesen *Miskolcra* teszi, holott *Budapesten* hunyt el.

Az utókor megbecsülését jelzi, hogy a *Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége* (METESZ) 1956-ban *Kruspér István-emlékérmet* alapított (Kenyeres, 1967). Első sírhelye a *Rákoskeresztúri temető* 58-as parcellájában volt 1918-ig.

Devecis (1918, p. 78.) így írt *Kruspér* hamvainak áthelyezéséről: „1905 július hó 4.-én temettük el s nem mint várhattuk volna, egyéb nagyjainkkal együtt a kerepesi, hanem a külső, keresztúri temetőbe, hol ma hamvai majdnem jeltelenül nyugszanak. Azt hiszem, kegyeletünk adójának lerovására mi sem kí-

nálkozik alkalmasabbnak, mint hogyha a mai alkalmat megragadva, gondoskodunk arról, hogy *Kruspér István* földi maradványa a kerepesi temetőben méltó s maradandóan megjelölt helyhez jusson. Ebben az akcióban a *Műegyetem* és az *Akadémia* közreműködésére és támogatására is bizton számíthatunk.”

Mai sírja 1923-tól a *Nemzeti Örökség Intézetének* kezelésében levő *Fiumei úti sírkertben* található a 29-es parcella 3–1–76-os jelzeténél. Sírfelirata a következő: „A székesfőváros közönsége”.

Irodalom

- BARCZA I., 1936: Híres magyar hegymászók – marosdécsei Déchy Mór. = *Turisták Lapja*, 16–17. [Déchy Mór portréja]
- BODÓ S. – VIGA GY. (főszerk.), 2002: *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.
- BORSODI Cs. – TÜSKÉS A., 2010: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története képekben 1635–2010*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest. (Mauritz Béla portréja)
- CSOPEY L. 1906: Az 1905-ben elhunyt természettudósok nekrológia. = *Természettudományi Közlöny*, 448., 762–772.
- DÉCHY M., 1907: *Kaukázus. Kutatásaim és élményeim a kaukázusi havasokban*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- DEVECIS del V. F., 1918: Kruspér István emlékének. = *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 10. évf., 77–78. old.
- FENYŐ M., 1925: Emlékbeszéd Chorin Ferenczről. = *Nyugat*, 12–13., 6–14.
- GLATZ F. (főszerk.), 2003a: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002 I*. MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár, Budapest.
- GLATZ F. (főszerk.), 2003b: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002 II*. MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár, Budapest.
- HÁMOR G., 1995a: Fülöp József. = *Földtani Közlöny*, 125. évf., 1–2. sz., 3–18. old.
- HÁMOR G., 1995b: Fülöp József. = *Magyar Tudomány*, 5. sz., 610–613. old.
- KÁROSY P., 1934: *A Kerepesi-úti temető költészete: Sirversek, sírfeliratok*. Szerzői magánkiadás, Budapest.
- KEMPELEN B., 1915: *Magyar nemes családok II*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- KENYERES Á. (főszerk.), 1967: *Magyar Életrajzi Lexikon I*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KENYERES Á. (főszerk.), 1982: *Magyar Életrajzi Lexikon II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KIS É., 2004: *Loess and Quaternary: The geomorphologist's approach*. = KIS É. (szerk.): *Regional Studies on Loess – In memoriam Márton Pécsi (1923–2003)*. Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences, 4., 7–9. old.

- KUBASSEK J., 1984: A Kaukázus feltárásának magyar úttörője. = *Föld és Ég*, 12. sz., 356–359. old.
- LASZ S., 1917: Dr. Déchy Mór 1851–1917. = *Földrajzi Közlemények*, 1–3. sz., 1–7. old.
- MAROSI S., 2003: Pécsi Márton. = *Magyar Tudomány*, 5. sz., 648–650. old. [Pécsi Márton portréja]
- MOLNÁR I., 2004: Megemlékezés Sóltz Vilmos sírjánál. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 4. sz., 31. old.
- NAGY M. (szerk.), 1876: Kruspér István. = *Vasárnapi Ujság*, 2. sz., 17–18. old. [Kruspér István portréja]
- NAGY M. (szerk.), 1878: Országgyűlési képek. = *Vasárnapi Ujság*, 52. sz., 825. old. [Chorin Ferenc portréja]
- NAGY M. (szerk.), 1897: Halálozások. = *Vasárnapi Ujság*, 6. sz., 94. old.
- NAGY M. (szerk.), 1902: Pethő Gyula. = *Vasárnapi Ujság*, 43. sz., 705. old. [Pethő Gyula portréja]
- NOSKENÉ FAZEKAS G., 1981: Emlékezés Dr. Mauritz Bélára, születésének századik évfordulóján (1881–1971) = *Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica*, 10. köt., 5–6. old.
- NOSKENÉ FAZEKAS G., 1989: Dr. Mauritz Béla (1881–1971). Kézirat. Magyar Természettudományi Múzeum Ásvány-és Kőzettára, Budapest.
- OLÁH R., 2020: A hazai bányászvilág neves halottai a Nemzeti Örökség Intézete Fiumei úti sírkertjében I. – A bal és jobb oldali falisírboltok és az 1–20. parcella adattára. = *Bányászattörténeti Közlemények*, 1–2. sz., 45–91. old.
- PÁLFY M., 1909: Nagysuri Böckh János. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 11. sz., 653–656. old.
- PATKÓ L., 2014: *A magyar földtudományok nagy alakja: Mauritz Béla.* = GYÖRI R. (szerk.): *Földrajz és földtudomány az Eötvös Collegiumban.* ELTE Eötvös Collegium, Budapest, 69–83. old.
- SCHAFARZIK F., 1903: Emlékbeszéd Pethő Gyula dr. választmányi tag felett. = *Földtani Közöny*, 1–4. sz., 1–16. old.
- SCHAFARZIK F., 1908: Schmidt Sándor levelező tag emlékezete. = *A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek*, XI. köt., 349–369. old. [Schmidt Sándor portréja]
- SCHAFARZIK F., 1922: Déchy Mór levelező tag emlékezete. = *A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai felett tartott emlékbeszédek*, XVIII. köt., 85–102. old.

- SZINNYEI J., 1900: *Magyar írók élete és munkái VII.* Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest.
- SZINNYEI J., 1905: *Magyar írók élete és munkái X.* Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest.
- SZINNYEI J., 1908: *Magyar írók élete és munkái XII.* Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest.
- SZONTAGH T., 1910: Nagysuri Böckh János élete és munkálkodása. = *Földtani Közlöny*, 1–2. sz., 2–28. old. [Böckh János portréja]
- SZTRÓKAY K. I., 1971: Dr. Mauritz Béla emlékezete (1881–1971) = *Földtani Közlöny*, 101. évf., 367–372. old.
- THIRRING G., 1924: Déchy Mór. = *Turistaság és Alpinizmus*, 1–2. sz., 2–4. old.
- TÓTH V., 2018: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. *A Fiumei úti sírkert és a Salgótarjáni utcai zsidó temető adattára.* Nemzeti Örökség Intézete, Budapest.
- UJVÁRI P., 1929: *Magyar zsidó lexikon.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- VARGA L., 2019: Ferenc József utolsó diplomatája – Hevesy Pál. = *Folia Historica*, 34., köt., 55–74. old.
- VÖRÖS A., 2013: In memoriam Dr. Bárdossy György. = *Földtani Közlöny*, 143. évf., 3. sz., 215–226. old. [Bárdossy György portréja]

Internetes források

- Miskolci Egyetem Olajmérnöki Intézeti Tanszék adatbázisának másodközlése – https://mta.hu/mta_hirei/ (Pápay József portréja)
- MTI Rt. Fotóarchívum adatbázisa (MTI-FOTO-876141) – <https://archivum.mtva.hu/> (Fülöp József portréja)
- Szepesi Művészek Galériája (GUS-M1) – <https://www.webumenia.sk> (Sóltz Vilmos portréja)
- A kozterkep.hu adatbázisa – <https://www.kozterkep.hu/32889> (Hercz Zsigmond portréja)
- OMBKE – Bányászati Szakosztály Tatabányai Helyi Szervezet adatbázisa – <http://ombke-tatabanya.hu/kiraldi-herczsigmond>

* * *

Ezúton mondok köszönetet a *Nemzeti Örökség Intézete Fiumei úti sírkertje* valamennyi munkatársának, hogy a kutatásomban készséggel a rendelkezésemre álltak. Hálával tartozom *Hadobás Sándor* felelős szerkesztő úrnak a támogatásáért és a segítőkészségéért. Végül, de nem utolsó sorban a sírhelyek kutatásában és a sírkövek azonosításában nyújtott segítségéért, valamint végtelen türelméért és támogatásáért szintén hálával tartozom a feleségemnek, *Oláhné Gulácsi Évinek* is.

*Vastám-szerelés az Ormosi Bányüzemben, az 1970-es években.
(Forrás: Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány Archívuma)*